
Ekonomika kultury

Přednáška 3

13. 10. 2010

Simona Škarabelová

Témata:

- Financování kultury – multiplikační efekty
 - Kulturní politika - objasnění a vymezení pojmu.
 - Hlavní současné funkce a modely státu ve vztahu ke kultuře v evropských zemích.
 - Veřejné služby v kultuře.
-

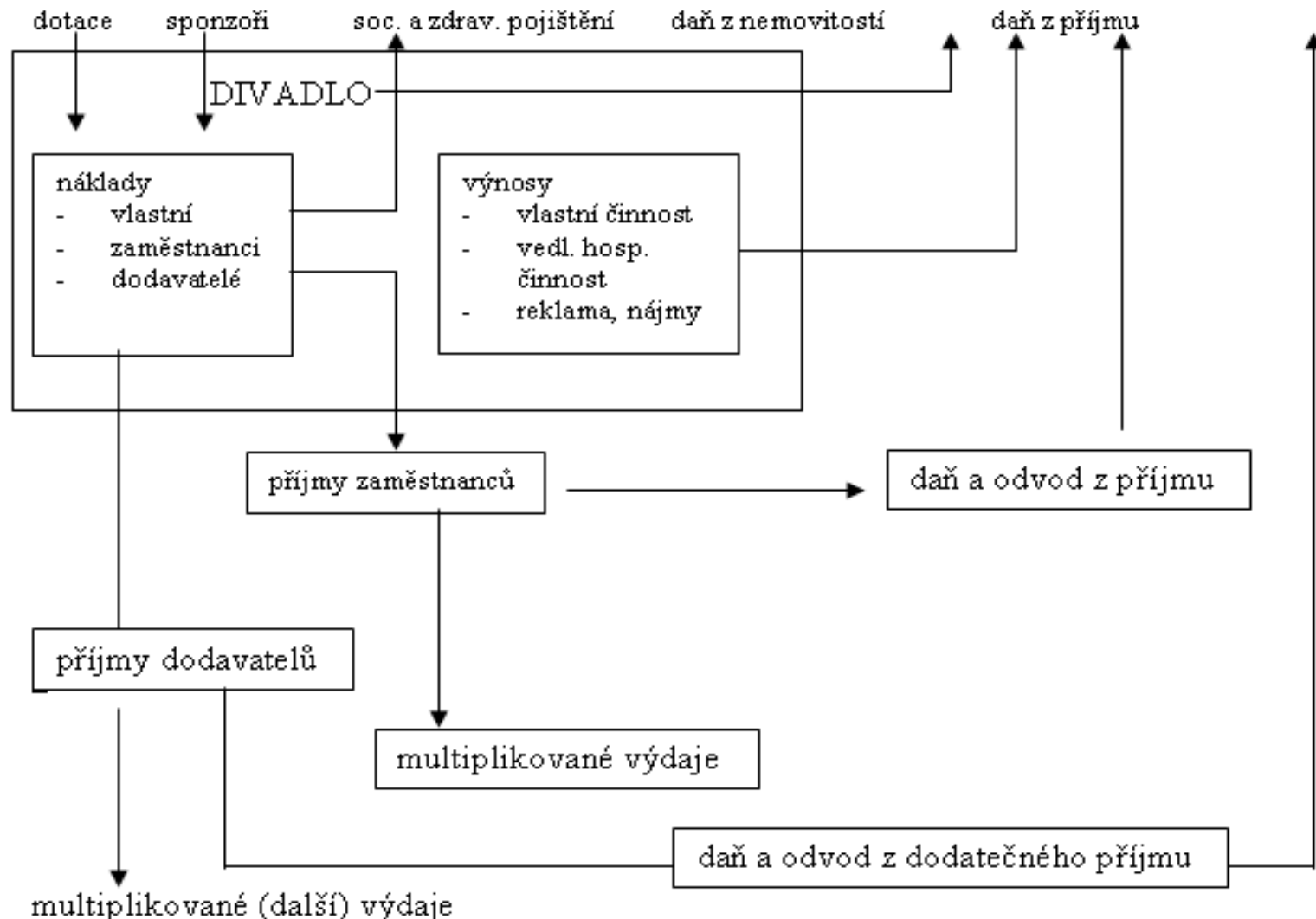
1. Multiplikační efekty do kultury – teoretická východiska

- Analýzy v oblasti kultury:
 - Cost benefit analýza (CBA) – na straně nabídky
 - Analýza multiplikačních efektů – na straně poptávky
 - Alternativní přístup
 - Nejen v oblasti kultury (např. Praha – návratnost olympijských her)
 - oprávněně odmítán
 - multiplikační efekt lze uplatnit v každém odvětví ekonomiky
 - část metodiky vůbec multiplikací není viz dále
-

Důvod výzkumu:

- Neustálé uvádění multiplikačního efektu Městského divadla Brno bez jakýchkoli podkladových dat, jen pouhý odhad
 - Dosud proběhl v ČR jen jeden obdobný výzkum v roce 1999 ve 4 mimopražských divadlech
-

Finanční toky při analýze multiplikačních efektů v divadle

Základní premisou je:

- divadlo, dotované z rozpočtu města, svými produkty indikuje vlastní a doprovodné výdaje za zboží a služby, uspokojující potřeby svých zákazníků – návštěvníků (vztah divadlo – návštěvník), a tím
- vyvolává zpětné odvody do městského, ale i státního rozpočtu (vztah divadlo – divadlo),
- divadlo, dotované z rozpočtu města, je nejen uměleckou, ale i výrobní jednotkou, která indikuje multiplikační efekty v dalších hospodářských činnostech podnikatelských subjektů, působících především na daném území a poskytujících divadlu za úplatu své produkty (vztah divadlo-dodavatelé).

Základní hypotézy jsou:

- Divadlem vyvolané externí vlivy na hospodářství, a přímé i zprostředkované daňové odvody, převyšující komunální subvence.
 - Dílčí hypotéza:
 - *Návštěvníci divadel vydávají peníze nejen za vstupenku, ale i za další externí výdaje.*
-

Metodika výzkumu v roce 2007 na ESF MU v Brně

- Divadlo – návštěvník: primární sběr dat - při popisu externích efektů byla použita klasifikace na:
 - externí efekty „přímé“ (základní + rozšířené)
 - Daňové odvody z přímých externích výdajů

 - Divadlo – divadlo + divadlo – dodavatelé: externí efekty „nepřímé“
 - sekundární sběr dat – dotazování na ekonomickém odd. divadla:
 - Divadlo jako zaměstnavatel odvádí za své zaměstnance soc. a zdravotní pojištění + platí stravenky + daň z příjmů
 - Divadlo dává vydělat dodavatelům (standardní a specifictí)
-

Dotazníky pro abonenty:

	Národní divadlo v Brně (ND) – 3 scény	Městské divadlo Brno (MDB) – 2 scény	Centrum experimentál. divadla (CED) – 3 scény
osloveno	2 700	3 500	Prostřednictvím www stránek CEDu, tedy plošně (nejsou abonenti)
odpovědělo	550	521	70
Návratnost v procentech	20,4 %	14,9 %	x

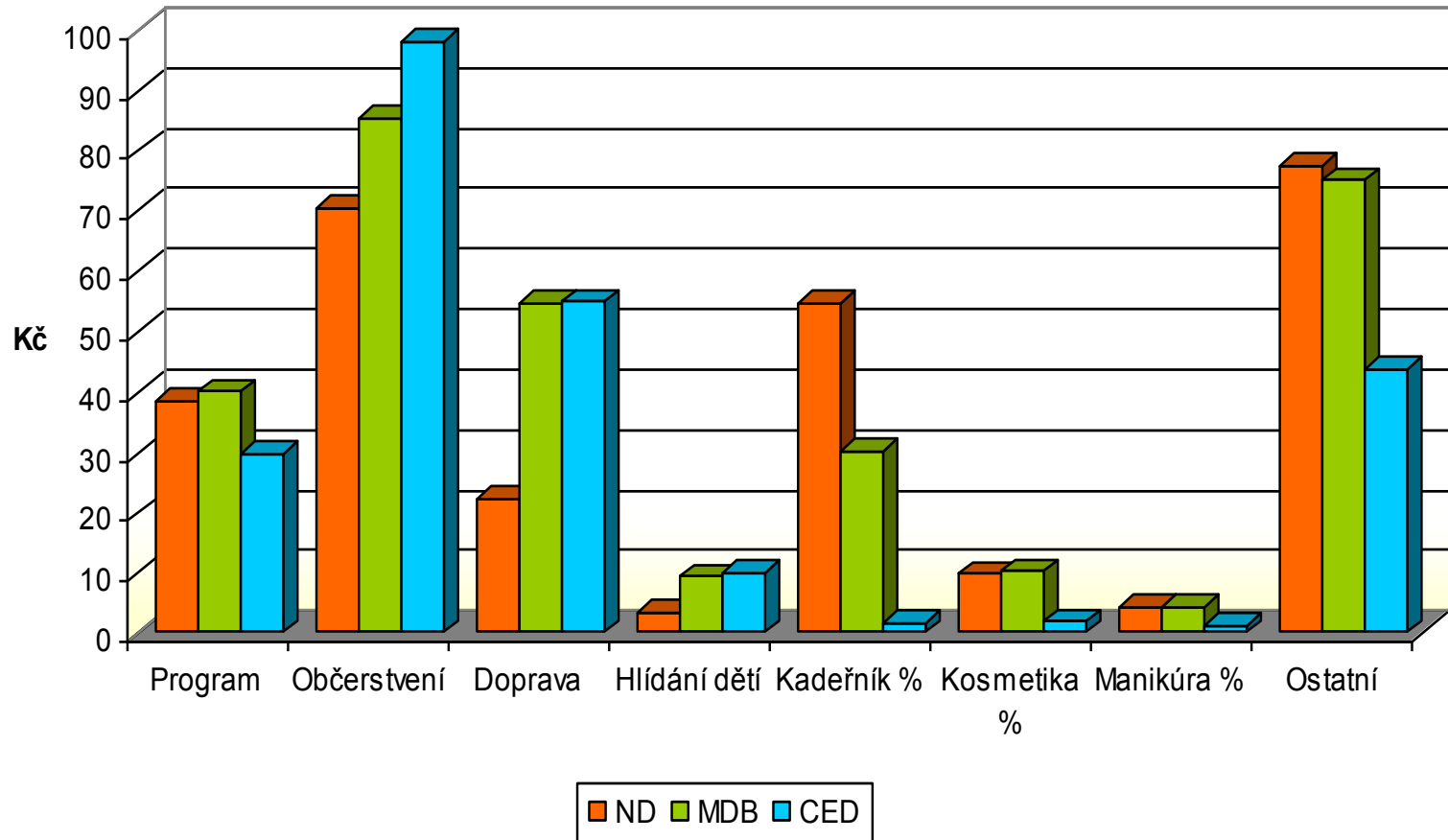
Zjištění:

Multiplikační efekty přímé ve sledovaných divadlech :

Multiplikační efekt přímý	Metoda výpočtu	ND (v Kč)	MDB (v Kč)	CED (v Kč)	Průměr (v Kč)
Základní	Program + občerstvení + doprava + hlídání dětí + kadeřník + kosmetika + manikúra)/průměrná cena vstupenky	1,7	0,9	1,3	1,3
Rozšířený	Program + občerstvení + doprava + hlídání dětí + kadeřník + kosmetika + manikúra + CD, knihy, DVD, apod.)/průměrná cena vstupenky	1,9	1,2	1,6	1,57
Daňový odvod z přímých externích výdajů	Živnostník, uplatňující paušál výdajů 50 % + daňová sazba 12 %	19,30	15,3	11,1	15,23

Zdroj: Kouřilová, I.- Pávišová, L. *Multiplikační efekty v kultuře, 2007*

Výdaje abonentů

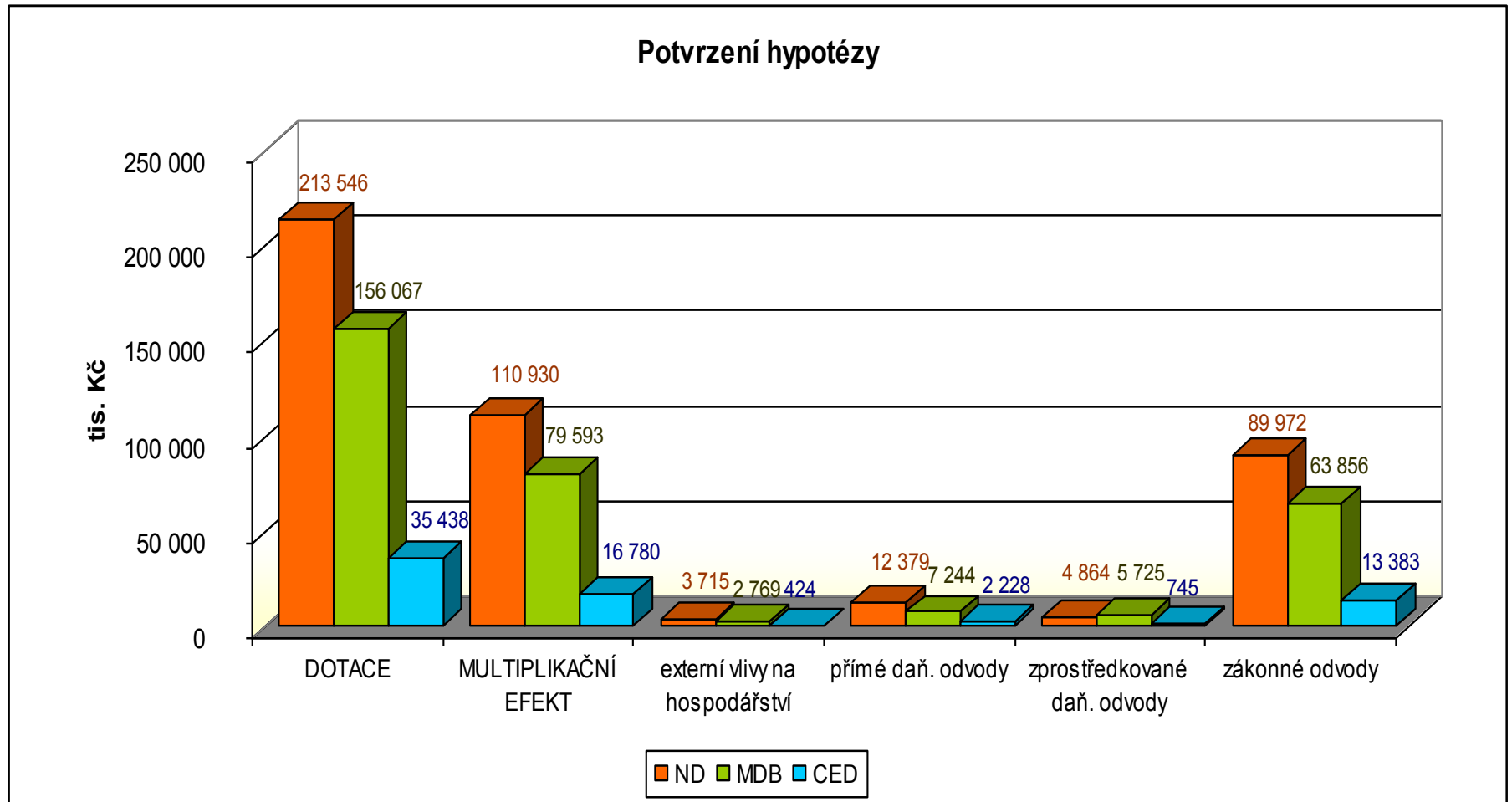

Dotace \leq externí vlivy na hospodářství + přímé daňové odvody + zprostředkované daňové odvody + zákonné odvody, přičemž:

- **Externí vlivy na hospodářství** byly vyjádřeny jako násobek počtu návštěvníků příslušných divadel v roce 2006 (opět byly v rámci minimalizačního klíče uvažováni jen návštěvníci domácích scén divadel) a odvodu daně živnostníkem z rozšířeného externího efektu návštěvníků, vyčísleného v rámci analýzy divadlo – návštěvník. U **NDB to bylo cca 3 715 tis. Kč.**, u **MDB cca 2 769 tis. Kč**, a u **CED 424 tis. Kč**.
- **Přímé daňové odvody** byly tvořeny odvodem daně z příjmů, ostatních daní a daně z příjmů placené zaměstnanci z mezd. Celková částka přímých daňových odvodů byla u **NDB cca 12 379 tis. Kč**, u **MDB cca 7 244 tis. Kč**, a u **CED cca 2 228 tis. Kč**.

-
- **Zprostředkované daňové odvody** byly vypočítány ze sumy výdajů divadel na materiál, energie, opravy a udržování, cestovné, reprezentaci, služby a z jiných výdajů. Pro potřeby výpočtu i zde bylo použito minimalizačního klíče (příjemci těchto služeb uplatňují výdaje paušálem ve výši 50 % a platí nejnižší sazbu daně z příjmů 12 %). K takto získané částce byly ještě připočteny zprostředkované daňové odvody ze stravného. Zprostředkované daňové odvody tak u **NDB činily cca 4 864 tis. Kč**, u **MBD cca 5 725 tis. Kč**, u **CED pak cca 745 tis. Kč**.
 - **Zákonné odvody** tvořily pak sociální a zdravotní pojištění placené zaměstnanci a samotným divadlem, spolu s odvody z odpisů zpět do rozpočtu svého zřizovatel, tedy města Brna. U **NDB se zákonné odvody pohybovaly ve výši cca 89 972 tis. Kč**, u **MDB cca 63 856 tis. Kč**, u **CED cca 13 383 tis. Kč**.
-

Ne/potvrzení hypotézy:

Závěry

- výdaje obyvatelstva, související s návštěvností na divadelních představeních, vyvolávají, tj. multiplikují jejich další, externí výdaje, a to:
 - Když návštěvník divadla vydá 1 Kč v ceně vstupenky (průměr tří divadel), vydá v průměru 1,57 Kč na jiné vedlejší výdaje.
 - zakoupením vstupenky a shlédnutím divadelního představení, které vyvolá přímé výdaje, by veřejné rozpočty na daních získaly průměrně 15,23 Kč, což znamená cca 7,8 % z průměrné ceny vstupenky.
- divadla, jako dotované instituce, svými požadavky na různé odvětví (obory), vyvolávají, tj. multiplikují u těchto odvětví (oborů) dodatečné příjmy – divadla se tedy chovají jako výrobní jednotky, které jsou mnohonásobně provázané s hospodářským životem měst, regionů i státu. Do veřejných rozpočtů díky této skutečnosti zpětně odvádějí v průměru (všech tří divadel) cca 50 % získané dotace.

Slabá místa výzkumu:

- nízkou návratnost dotazníků v CED u vyčíslování přímých multiplikačních efektů,
 - u multiplikačních efektů divadel jako výrobních institucí pak využívání tzv. minimalizačního klíče stejně jako sledování ekonomických ukazatelů v jenom roce.
 - řazení povinných daňových odvodů do multiplikačního efektu.
 - Metodicky nezpochybnitelný multiplikační efekt je pouze přímý multiplikační efekt návštěvníků divadel. Ten lze však uplatnit v každém jiném odvětví NH.
-

Řešení – podněty pro další výzkum:

- hledat odpověď na otázku, jak multiplikovat samotnou pozitivní externalitu, kterou generují právě kultura, věda, zdravotnictví, vzdělávání, sport apod.
- Jde tedy o to, jakým způsobem tuto externalitu ocenit nebo porovnat s podobnými statky generujícími externalitu, aby bylo možné správně alokovat omezené množství zdrojů.
- Ekonomický model podniku uvádí, že hodnota by měla být založena na finančních tocích a „net present value“ (tj. zahalená současná hodnota). Jak ji vyjádřit (co by bylo, kdyby nastal jev A a co by bylo, kdyby nastal jev B), bude předmětem mého dalšího zkoumání v budoucnu.

2. Kulturní politika = záměr státu v oblasti kul.

Faktory ovlivňující kulturní politiku státu

Pojetí kultury	vztah tvůrců ke kultuře
Vnitřní faktory - krátkodobé	politické klima
	politický program a cíle vlády
	hospodářská situace země
- dlouhodobé	kulturní úroveň obyvatelstva
	rozvinutost kulturních zájmů a potřeb
	síla kulturní tradice dané země
	model kulturní politiky státu
Vnější faktory	globální politická situace
	příslušnost země do určitého kulturního regionu
Kolektivní potřeby obyvatelstva	

Jaký je vlastně „veřejný zájem“ na existenci (a podpoře) kultury?

- Společnost neexistuje. Existují jen jedinci. A úkolem jedince je vytvářet bohatství. Když ho vytvoří hodně, může se o jeho část podělit se svými bližními, kteří nebyli dost úspěšní. A to je vše.
- Společnost existuje a že si již velice dávno vytvořila stát jako nástroj pro řešení zájmů a problémů společnosti. Tato skutečnost je pak dováděna ad absurdum.

3. Modely správy kultury:

- Objevují se od 60.- 70. let 20. století
 - Vždy jde jen o vědomě redukovanou představu zkoumané reality.
 - Měl abstrahovat od nedůležitých vlastností a naopak by měl zvýraznit vlastnosti, na které je daný výzkum zaměřen.
 - Soustřeďují se na nalezení vztahů a procesů, které mají být neměnné i přes různá národní a kulturní specifika.
-

Dělení modelů dle Cummingse a Katze

- model s jedním centrálním orgánem, který zajišťuje veškerou kulturní politiku (Fr),
 - model, kdy je odpovědnost rozložena mezi více ministerstev (It),
 - model s kvazi-autonomní organizací (VB) ,
 - manažerský (impresario) model (centrálně plánované ekonomiky).
-

Další možné dělení států je následující:

- státy s centralistickým systémem řízení (za jaké je možné považovat Francii či Itálii),
- státy snažící se do kultury příliš nevměšovat (fungující na principu arm's lenght jako Irsko a Velká Británie),
- státy přisuzující kultuře významnou sociální roli ve svém systému, typicky korporativistické skandinávské země, nebo na federalistické (spolkové) země jako Německo, Rakousko či Švýcarsko s velkou úlohou a pravomocemi regionálních vlád.

Hillman - Chartrandův model

- stát ulehčovatel (facilitator),
 - stát patron (patron),
 - stát architekt (architect),
 - stát konstruktér (engineer of the arts).
-

Relevance modelů kulturní správy

- V kontextu EU – všechny modely zastaralé
 - Ani jeden model nezachycuje trendy nastoupené v druhé polovině 80. let 20. století, např. decentralizaci a regionalizaci
 - Proti použití této typologie se vyjádřil v 90. letech Nor Per Mangset
 - Navrhl porovnávat země na příkladu rozdílu v dimenzích jednotlivých kulturních politik.
-

Základní dimenze pro porovnání dle Mangseta:

- je rozhodování o kultuře a umění soustředěno do jednoho orgánu (ministerstvo), nebo je rozděleno mezi několik orgánů (ministerstev). Převažuje centrální nebo decentralizovaná správa?
- centrální orgán rozhoduje sám, nebo využívá nezávislých (expertních) poradních orgánů, pokud ano, jaké mají tyto orgány pravomoci?
- převažuje financování z veřejných nebo soukromých zdrojů?

Rásky a Perez podobně uvádí:

- „Přestože je podrobná analýza kulturních politik a souvisejících administrativních struktur evropských států bez jednotné typologie nemožná, je také nutné podotknout, že se vzory (great European Paradigms) kulturní správy vzájemně velmi přiblížily. Staly se méně různorodými, více uniformní a již dlouho neexistují ve své původní ryzí (modelové) podobě. Jednotlivé typické vlastnosti jednoho modelu byly implementovány do jiného a změny jsou i opačným směrem.“
-

Kulturní politika v ČR

- **Státní kulturní politika ČR 2009 – 2014**
- **Vize státní kulturní politiky:**
 - **Kultura je pro Českou republiku „jizdenkou do budoucnosti“: chceme být opět křižovatkou kultur, svoji přirozenou pozici využít svobodným, otevřeným a kreativním způsobem při tvorbě kultury vlastní, ochraně zděděných kulturních hodnot a jejich uplatnění ve všech oblastech života společnosti. Úkolem státu je vytvářet optimální vazby mezi kulturou a všemi oblastmi společnosti a tak obohacovat životy občanů, rozvíjet kreativní schopnosti v hospodářství, výzkumu, vzdělání, motivovat dárcovství i poskytnout dostatečné zdroje a tím posílit konkurenceschopnost země v globálním prostředí.**

Hlavní cíle kulturní politiky v ČR:

- **CÍL 1 – EKONOMICKÁ A SPOLEČENSKÁ DIMENZE**
 - Využít přínosů umění a kulturního dědictví a s nimi spojené kreativity pro zvýšení konkurenceschopnosti ostatních oborů a činnosti.
- **CÍL 2 – OBČANSKÁ DIMENZE - ROZVOJ OSOBNOSTI**
 - Zvýraznit roli kultury v individuálním profesním a osobnostním růstu občanů, zejména pro rozvoj tvořivosti, kultivaci demokratických hodnot a individuálních postojů a pro posilování odpovědnosti za zděděné i vytvářené hodnoty.
- **CÍL 3 – ROLE STÁTU, KRAJŮ A OBCÍ PŘI PODPOŘE ZACHOVÁNÍ A TVORBY KULTURNÍCH HODNOT**
 - Poskytovat přímou i nepřímou podporu uchování existujících kulturních hodnot a nakládání s nimi, stejně jako tvorbě hodnot nových.
- **CÍL 4 – ROLE STÁTU PŘI TVORBĚ PRAVIDEL**
 - Vytvářet transparentní a nediskriminační prostředí pro kulturní aktivity a jejich podporu z úrovně státu, krajů a obcí.

Studie EU „Ekonomika kultury v Evropě“ uvádí:

- **kulturní a kreativní sektor v EU zaznamenal v roce 2003 obrát 653 mld. EUR, tj. 2,6 % HDP EU; to je více, než vytvořil např. sektor nemovitostí (2,1 %), výroba potravin, nápojů a tabáku (2,1 %) či chemicky a gumárenský průmysl včetně výroby plastických hmot (2,3 %);**
- **růst v tomto sektoru byl v letech 1999-2003 o více než 12% bodů rychlejší než činil průměr EU;**
- **kulturní sektor zaměstnával v roce 2004 více než 4,7 mil. osob (2,5 % ekonomicky aktivní populace EU25);** zaměstnanost v této sféře rostla rychleji než průměr v EU a vykazovala výrazné znaky „modernosti“ – resp. toho, jak by pracovní scéna mohla vypadat v budoucnu - **flexibilnější, orientovaná na projekty, vyžadující mobilitu a vyšší kvalifikaci.**

Dokument EU ke kultuře:

- **Smlouva Evropských společenství z Nice ze dne 26. února 2001** obsahuje v článku 151 postoj Evropských společenství ke kultuře. **Zodpovědnost za rozkvět kultur členských států tak zůstává na národních vládách** a Rada přijímá pouze podpůrná opatření, aniž by jimi harmonizovala zákony a ostatní předpisy členských států. Tento postoj Evropské unie je základem pro přijímání jednotlivých státních kulturních politik jejími členskými státy.
-

Konkrétní projev – program CULTURE 2000 (prodloužen do roku 2013)

■ Cíle programu:

- posilovat nadnárodní mobilitu kulturních činitelů,
- podporovat nadnárodní pohyb kulturních a uměleckých děl a produktů,
- podporovat dialog mezi kulturami.

■ Cílů má program dosáhnout:

- podporou pro kulturní akce (projekty víceleté spolupráce; opatření týkající se spolupráce; zvláštní akce), podporou pro subjekty působící v oblasti kultury na evropské úrovni,
- podporou analytických prací, shromažďování a šíření informací a činností zaměřených na maximalizaci účinku projektů v oblasti evropské kulturní spolupráce a rozvoje evropské kulturní politiky

Veřejné služby v kultuře

- V zákoně č. 203/2006 Sb., o některých druzích podpory kultury a změně některých souvisejících zákonů jsou v § 2 vymezeny **veřejné kulturní služby** jako
 - služby spočívající ve zpřístupňování umělecké tvorby a kulturních dědictví veřejnosti a v získávání, zpracování, ochraně, uchovávání a zpřístupňování informací, které slouží k uspokojování kulturních, kulturně výchovných nebo kulturně vzdělávacích potřeb veřejnosti. V § 3 téhož zákona se pak konstatuje, že MK může pro potřeby podpory kultury a k zajištění poskytování veřejných kulturních služeb zřídit státní příspěvkovou organizaci.
-

4. Veřejné služby v kultuře

- **Výčet veřejných služeb v oblasti kultury** spadající pod resort Ministerstva kultury lze nalézt v příloze věcného záměru zákona o standardizaci vybraných veřejných služeb, kde z celkového počtu 390 veřejných služeb patří pod resort MK 88 veřejných služeb, tedy cca 23% z celku
 - Viz www.mkcr.cz
-

Základní rozdělení věcných veřejných služeb

- je dle Strategie podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb následující:
 - profesionální umění,
 - neprofesionální umění,
 - knihovny,
 - muzea, galerie,
 - památková péče, kulturní dědictví,
 - regionální a národnostní kultura,
 - církve.

poskytovatel		Audio vizuální díla	Dívala	Galerie, muzea a ...	Hudební soubory	Hvězdárny a planetária	Knihovny	Památk. obj.	Výstavní č. prof. VU a Ar
VERE	Příspěvkové organizace obcí a měst	---	2	208	10	20	5905	71	81
	Příspěvkové organizace kraje	---	40	94	1	13	13		
	Příspěvkové organizace státu (nejen MK)	9	7	31	2	---	2	114	1
	Veřejnoprávní instituce	---	---	---	1	---	---	---	---
NO	Veřejná vysoká škola	---	---	---	---	1	---	---	6
	Nadace a nad. fondy	---	2		---	---	---	---	10
NNO	Občanská sdružení	1	28	37	6	8	---	3	32
	Obecně prospěšné společnosti	2	4		3	1	---	3	15
	Círky a účelová zařízení církví	---	---	---	---	---	---	28	6
Zisk	Obchodní společnosti v soukromém vlastnictví	65	12	49	2	---	---	45	61
	Podnikatelské subjekty – fyzické osoby	22	26		5	---	---		106
	Soukromé fyzické osoby	---	---		---	8	---		---

Obor kultury	VERE	oNO + NNO	ZISK	CELKEM
Audiovizuální díla	9 (9,1 %)	3 (3,1 %)	87 (87,9 %)	99 (100 %)
Divadla	49 (40,5 %)	34 (28,1%)	38 (31,4 %)	121 (100 %)
Galerie, muzea	333 (79,5 %)	37 (8,8 %)	49 (11,7 %)	419 (100 %)
Hudební soubory	14 (46,7 %)	9 (30,0 %)	7 (23,3 %)	30 (100 %)
Hvězdárny a planetária	33 (64,7 %)	10 (19,6 %)	8 (15,7 %)	51 (100 %)
Knihovny	5920 (100,0 %)	0 (0,0 %)	0 (0,0 %)	5920 (100 %)
Památkové objekty	185 (70,1 %)	34 (12,3 %)	45 (17,1 %)	264 (100 %)
Výstavní činnost v profesionálním výtvarném umění a architektuře	82 (25,8 %)	69 (21,7 %)	167 (52,5 %)	318 (100 %)
CELKEM	6625 (91,7 %)	196 (2,7 %)	401 (5,6 %)	7222

Poskytovatelé služeb v kultuře dle jednotlivých oborů (sledováno NIPoS):

- audiovizuální díla,
- divadla,
- galerie (muzea výtvarných umění), muzea a památníky,
- hudební soubory,
- hvězdárny, planetária a astronomické pozorovatelny,
- knihovny,
- neperiodické publikace,
- památkové objekty,
- periodický tisk,
- výstavní činnost v oblasti profesionálního výtvarného umění a architektury.

Úloha státu:

- Ze Strategie podpory dostupnosti a kvality veřejných služeb (zpracovanou MV, vládou přijatá 1. září 2004) je Ministerstvo kultury garantem 3 veřejných služeb, které je snaha standardizovat (viz dále):
 - ochrana sbírek muzejní povahy,
 - knihovnické a informační služby a
 - ochrana kulturního dědictví.
 - Dále:
 - Správa státních PO, CNS a státních fondů
-

Dosavadní vývoj v oblasti kultury v ČR:

- Před rokem 1989:
 - efektivní rozvoj v duchu primárních cílů a funkcí oblasti kultury (a masmédií) byl znemožněn převahou státního monopolu vlastnického, kompetenčního a rozhodovacího, neexistencí pluralitních forem kulturní produkce a uspokojování kulturních potřeb obyvatelstva, strnulostí státního managementu v těchto sférách,
 - upřednostňoval se ideologický a politický význam uspokojování kulturních potřeb,
 - odvětví kultury bylo zařazeno do tzv. nevýrobní sféry, kulturní instituce nebyly motivovány k efektivnějšímu chování, což vedlo k absolutnímu nezájmu o zlepšení vlastních hospodářských výsledků;

Dosavadní vývoj v oblasti kultury:

- Po roce 1989:
 - v důsledku toho, že bývalé ekonomické systémy působící v kultuře byly neadaptabilní na změny ekonomického prostředí, objevil se pokles výkonnosti, v horším případě úplné zhroucení některých kulturních institucí,
 - v důsledku cenové liberalizace vzrostly neinvestiční výdaje - zvýšení cen nájemného, energie a paliv, nedostatek peněz na obnovy a rekonstrukce kulturních objektů,
 - zvýšil se nedostatek finančních prostředků v kultuře, a to působením některých vnějších vlivů - např. zpřísněním výdajové politiky státního rozpočtu, zavedením povinnosti odpisů pro příspěvkové organizace, počáteční pokles návštěvnosti kulturních zařízení, apod.

Bílá kniha ministra Pavla Tigrida:

- Výše dotací ze státního rozpočtu na kulturu by se v ČR měla pohybovat kolem 1 % (v období od 1990 - 1999 se tato výše pohybovala ve výši 0,8 %, přičemž v této položce nejsou podchyceny výdaje obcí do oblasti kultury).
 - Základní orientace kulturní politiky by měla směřovat k liberálnímu, případně smíšenému typu (jako je tomu ve Švédsku, ve Velké Británii, v Dánsku nebo v Maďarsku).
 - Prioritou kulturní politiky by měly být i nadále památková péče, národní kulturní instituce (ale omezit jejich dnešní počet), knihovny, při zachování kulturní identity, decentralizace a podpory místních iniciativ.
 - Zaměření kulturní politiky by mělo být „převážně doporučující“, které se opírá o realizaci jednotlivých programů.
-

-
- V rámci typů centrálních institucí státu odpovědných za realizaci kulturní politiky se doporučuje prostudovat systém britský, v němž existuje odedávna ministerstvo pro kulturní dědictví, a pak několik „uměleckých rad“
 - Z typů vnitřního uspořádání ministerstva či jiného úřadu bude nejvýhodnější oborové uspořádání ministerstva či jiných úřadů.
 - Ze způsobů financování je nejlépe vyhovující smíšený způsob financování, tedy částečně teritoriální a z části prostřednictvím nestátních organizací. Upozorňuje se na to, že podíl sponzorství na podpoře kultury je v evropských zemích vesměs nízký, činí 1 - 4 %.
 - Z typů vztahů vlády (a státu) vůči kultuře a umění se podle vzoru Velké Británie doporučuje tzv. úloha p a t r o n a .
-

Děkuji za pozornost!

